

אמר רמי בר חמא / ח.

תוכן:

- א. ביאור המילים זאת אומרת
- ב. כיצד מועילה הגבהתו בשביל חברו
- ג. ביאור מחלוקת הראב"ד והרשב"א
- ד. חקירה בדרך פעולת דין מגו דזכי לנפשיה
- ה. ביאור דברי רש"י בד"ה לא יקנה
- ו. ביאור מחלוקת רש"י ותוס' בעניין ב' שותפין שגנבו חייבים
- ז. ישוב שיטת רש"י

א. ביאור המילים זאת אומרת

הגמ' (ה.) אומרת: "אמר רמי בר חמא זאת אומרת המגביה מציאה לחברו קנה חברו". בהסברת 'זאת אומרת' כתב רש"י (ד"ה זאת) שהכוונה למשנה (ב.) שכתוב בה שנים שהגביהו מציאה קנאוה ויחלוקו וכשמגביה מגביה לדעת שיקנה בה חברו חציה. הפני יהושע (על רש"י) ביאר שהדיוק של רש"י הוא מהסיפא של המשנה שכתוב בזמן שיש עדים או שניהם מודים - מדובר שהגביהו שניהם כאחד - התכוונו לקנות בשותפות - ולכן יש דמיון למגביה מציאה לחברו.

ב. כיצד מועילה הגבהתו בשביל חברו

נסתפקתי לעצמי על שלב זה בגמ': האם הדין של המגביה מציאה לחברו קנה חברו הוא משום שעשיתי פעולת קניין בשביל החבר, כמו שליח, או משום שקניתי קודם לעצמי ואחר כך נקנה לחבר. כדי להבין צדדי הספק אנסה בס"ד להביא נפק"מ כדי לברר צדדי הספק: כאשר יש איסור הנאה לאדם א' ואינו אסור לחברו בהנאה כגון חמץ בערב פסח בתחילת שעה שישית, שהחמץ אסור מדרבנן לשיטת רש"י בפסחים (י.ד. ה' וגיבטליה) ולאדם אחר שנמצא במקום אחר עדיין לא הגיעה תחילת שעה שישית (לדברי הגר"י ענגיל זצ"ל בספר אתוון דאורייתא (כלל י) שאיסורי דרבנן הם על הגברא ולא על החפצא, ואין החמץ בעצמותו אסור) האם יוכל אותו אדם שבשבילו אסור החמץ בהנאה לקנות החמץ בשביל אדם אחר (אמנם כתב הריב"ש בתשובות (סי' תא והובאו דבריו בקצה"ח תו, ב) שאפשר לקנות איסורי הנאה, אבל האם לולי דבריו היה מועיל הקניין)? לפי ההסבר הראשון שהמגביה עושה פעולת קניין בשביל חברו, הוא יכול לקנות את החמץ, אך לפי ההסבר הב', כיוון שבעצמו אינו יכול לקנות, אינו יכול לקנות לחברו. אפשר לדחות ולומר שחמץ בערב פסח שאני ע"פ דברי הגר"י ענגיל זצ"ל בספרו לקח טוב (ריש כלל ח) שהביא דברי הר"ן בפסחים שבחמץ חששו יותר משום שלא בדילין ממנו אנשים כל השנה ואפשר שמשום כן לא יועיל הקניין. אמנם לא שמענו כן, וצ"ע.

ג. ביאור מחלוקת הראב"ד והרשב"א

בהמשך הגמ' אומרת: "המגביה מציאה לחברו קנה חברו דאי ס"ד לא קנה חברו תעשה זו כמי שמונחת על גבי קרקע וזו כמי שמונחת על ג' קרקע ולא יקנה לא זה ולא זה". הפני יהושע (גמ' ד"ה תעשה) כתב שכוונת הגמ' תעשה טלית כמונחת על ג' קרקע, היינו לפי דעתנו שהמשנה מדברת באוחזין בכרכשתא, וכל החלק שביניהם כאילו מונח על ג' קרקע, אבל ודאי במה שאוחזין שלהם הוא. יוצא לפי דבריו שאם אחזו שניהם באמצע הטלית, קנה כל א' חצי טלית.

הרשב"א (ד"ה הא דאמר) הביא דברי הראב"ד שאם כל א' הגביה בגובה שהטלית כולה הייתה באוויר לולא הגבהת חברו, קנו שניהם מחמת עצמן, לפי שאינה כמונחת ע"ג קרקע וכל א' קונה בהגבהתו. הרשב"א חלק על דבריו ואמר שיד חברו כקרקע דמי ולכן כאשר גם חברו מגביה הטלית, אין ביד אף אחד מהם לקנות. ראיתי בס"ד שהסביר את הרשב"א בספר נתיבות המשפט (קה, ג) כיוון שבהגבהה בעינן שיהיה מוגבה כל הכלי מכחו וכאשר תפוס השני נעשה שכנגדו כמונח ע"ג קרקע, וכאשר שניהם מגביהים כל א' קונה חצי ומגביה לחברו החצי השני וכמו שכתב רש"י (ד"ה זאת) שמגביה לדעת שיקנה בה חברו חציה. צריך להבין באיזו סברא נחלקו הראב"ד והרשב"א, והנראה לעניות דעתי לומר שנחלקו הראב"ד והרשב"א האם (אפשרות א) כאשר ב' מחזיקים בטלית כל א' קונה כל הטלית ורק צריכים לחלוק ביניהם שהרי הטלית של שניהם או (אפשרות ב) כאשר ב' מחזיקים בטלית כל א' קונה חצי טלית, וכדי לקנות חצי טלית צריך ששניים יגביהו וכל א' יקנה לעצמו חצי ויקנה לחברו החצי השני. לראב"ד כל א' קונה כל הטלית ולכן מספיק שיעשה פעולה שיכולה לזכותו בטלית, ואם ב' עשו פעולת קניין לטלית באותו זמן, צריכים לחלוק הטלית. משא"כ לרשב"א שסובר שכל א' קונה חצי הטלית ומקנה לחברו החצי השני של הטלית, ולכן יד חברו שקרקע דמי, שהרי אם לא מקנה לו חברו, גם חצי הטלית שבידו לא קנה. עוד ראיתי שכתב הכהן הגדול מאחיו הגר"ש שקאפ זצ"ל בחידושו ל"מ (ח, א) שלראב"ד צריך מעשה הגבהה ולרשב"א צריך שיגביה הגבהה שקונה את הטלית.

ד. חקירה בדרך פעולת דין מגו דוכי לנפשיה

בהמשך הגמ' אומרת: "אמר רבא לעולם אימא לך המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו והכא היינו טעמא מגו דוכי לנפשיה זכי נפשיה חבריה". מה שכתוב 'היינו טעמא' הכוונה למה שכתוב במשנה (ב. ש) 'שב' שהגביהו מציאה קנו, וזה נעשה ע"י דין מגו דוכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. נסתפקתי בדרך פעולת המגו: האם הכוונה שאני עושה פעולת קניין א' שמועילה עבורי ועבור חברי או שאני עושה ב' פעולות קניין – פעולה א' עבורי ועוד פעולת קניין עבור חברי. מצאתי בס"ד נפק"מ בין צדדי הספק והיא האם אפשר לעשות פעולת קניין במציאה עבור חברי כאשר לעצמי איני קונה כלום. בספר ברכת שמואל (ח, ב) כתב שדין המגביה מציאה לחברו קנה חברו היינו שגם אם מגביה בשביל החבר ולעצמו אינו זוכה יכול לזכות משום שפועל כשליח של המשלח, אבל מדין מגו דוכי לנפשיה זכי נמי לחבריה הרי הוא כמגביה בשביל עצמו ועושה שתועיל פעולתו גם עבור חברו, אבל אם אינו קונה עבור עצמו גם עבור חברו אינו מועיל. ראיתי עוד שכתב בספר קהילות יעקב (סי' יב) שלדעת התוס' אין מגו מועיל כאשר הפעולה אינה מועילה גם עבורו, כגון שהגביה ב' חפצים א' עבורו וא' עבור חברו. הנה לפי דבריהם מבואר שדרך פעולת המגו היא שאני עושה פעולת קניין א' שמועילה עבורי ועבור חברי.

ה. ביאור דברי רש"י בד"ה לא יקנה

הגמ' אומרת: "אמר רמי בר חמא שהמגביה מציאה לחברו קנה חברו שאם נגיד שלא קנה תעשה הטלית כמונחת ע"ג קרקע ולא יקנו שניהם". כתב רש"י (ד"ה לא יקנה) 'וכל הרוצה יחטפנה מידם' ועמלתי רבות לנסות להבין דברי רש"י מה רוצה ללמדנו ואכתוב מה שעלה בידי בס"ד.

והנה בשלב זה בגמ' המגביה מציאה לחברו לא קנה חברו, ואם כן הרי כאשר ב' אנשים אווזים בכרכשתא ואם יבוא אדם אחר ויגביה את הטלית לא יקנה, שהרי הכרכשתא מוגבהת ביד אנשים והמגביה לחברו לא קנה חברו. לכן בא רש"י לומר שאם אדם רוצה לזכות בטלית צריך לחטוף מידם, דאם לא יעשה כן לא יוכל לזכות בטלית. אלא שראיתי שכתב הפני יהושע (ד"ה תעשה) שמה שכל א' תופס ודאי שייך לו בקניין גמור, ורק החלק שלא תופסים נחשב כמונח ע"ג קרקע וכל הרוצה יכול לחטוף. א"כ הדרא קושיא לדוכתא איך יקנה, שהרי חלק

מהטלית ביחד אחרים. חשבתי שאולי הכוונה שיחטוף מידם ויגביה כל הטלית ויקנה כולה חוץ ממה שהיה שייך לאחרים ואת החלק שאחזו האחרים יחזיר להם, ושאלתי את הרב אודי נכטשטרן שליט"א ואמר שכן הכוונה של הפנ"י ושמדומה לו שאין אפי' מידת חסידות שלא לקחת לחברו - שהרי מה שמחזיק חברו דומה לאדם שמונע מאדם אחר לזכות בהפקר, שמותר לתקוף ממנו בחזקה ואח"כ להחזיר לו את החלק שהיה בידו בתחילה. אולם אכתי קשה לי שהרי כתוב בגמ' ב"מ (סא:) שאסור לגנוב על מנת למיקט, ופסק כן הרמב"ם (גניבה א. ב) שאסור לגנוב ע"מ להחזיר כדי שלא ירגיל עצמו בכך, ואפשר שרש"י בא ללמדנו שכן יכול לעשות אולם אין זה מעשה טוב.

ו. ביאור מחלוקת רש"י ותוס' בעניין ב' שותפין שגנבו חייבים

כתוב בגמ' שרבא אמר שהמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו, ומה שבמשנה (ב.) קונים שניהם בגלל דין מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. רבא מוכיח את דבריו ואומר שהרי אם אמר לשלוחו שיגנוב המשלח פטור והשליח חייב ואם ב' שותפין גנבו שניהם חייבים. רש"י (ד"ה ואילו) כתב ששני שותפין שגנבו היינו שהא' הוציאה מרשות בעלים לדעתו ולדעת חברו והתוס' (ד"ה שותפין) הקשו על רש"י שמה ששותף א' מתחייב על שעשה השותף הב' לדעתו היינו רק בטביחה ששם יש ריבוי מיוחד של שליחות כדאיתא בגמ' ב"ק (עא.) ודחו דבריו והסבירו הם שכוונת הגמ' שב' שותפין שגנבו חייבין היינו שהגביהו שניהם יחד. גם הרשב"א (ד"ה שותפין) חלק על רש"י ואמר שכוונת הגמ' שאע"ג שלא זכה לחברו כאשר אינו זוכה לעצמו, כאשר זוכה לעצמו זוכה גם לחברו, שהרי האומר לשלוחו צא וגנוב לי וגנוב פטור שהרי לא זכה לו, ואילו ב' שנעשו שותפין וגנובו והוציאוהו שניהם מרשות בעלים חייבים, שאם תאמר שלא אמרינן מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה כמו שבגמ' כולה לדעת חברו לא קנה - גם כאן כאשר ב' גנבוהו תעשה הגניבה כמונחת ע"ג קרקע ושניהם לא יקנו ומכיוון שכך שניהם יפטרו.

והנה יש להבין בס"ד את שיטתם כפי כוחי. הנה ראיתי שכתב בספר קצות החושן (קפב, ב) לדעת רש"י שאם אדם שלח שליח לגנוב לדעת שניהם להיות שותפין בגניבה, אין שליח לדבר עבירה אבל יש דין זכין וציון לדברי הרמ"א בשו"ע בסימן (שמח, ח) 'המראה לחברו לגנוב או שלחו לגנוב - אין המשלח חייב' שהם דברי תרומת הדשן (ס' שטו) וכתב בספר קצות החושן (סק"ג) שאם שלח שלוחו לגנוב לדעת שניהם יש שליח לדבר עבירה כדאיתא ברש"י (ב"מ ח.). והנה יש סתירה בדברי קצות החושן לדעת רש"י האם כאשר אמר לשלוחו לגנוב לדעתו יש שליח לדבר עבירה, אולם באמת נראה דכוונת קצות החושן אותו הדבר ואין סתירה וזהו רק עניין של ניסוח, שהרי בגמ' ב"מ (ת.) מבואר להדיא שחייב המשלח. התוס' (ד"ה השותפין) הקשו על רש"י שאין הכוונה שגנב לדעת שניהם אלא ששניהם גנבו יחד, והגמ' שהביא רש"י ממסכת ב"ק (עח:) מדברת רק על טביחה ששם יש לימוד מיוחד מפסוק, והקשה עליהם בספר קצות החושן (שמח, א) שגם אם הגביהו שניהם כדי לגנוב ביחד, ללא מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, לא מהני כלום מה שגנבו שהרי תעשה זו כמונחת ע"ג קרקע וכאילו לא הוציאו מרשות בעלים. והתקשתי בהבנת דברי קודשו שהרי כתוב בגמ' ב"מ (י:) לגבי קניין חצר לקנות בהמה גנובה וכתב רש"י (ד"ה גגו) שנכנסה הבהמה לרשותו ונעל בפניה לגנובה חייב. ולכאורה דבריו תמוהין שהרי בגניבה מדובר שגנב בהמה לתוך חצרו ולא שנכנסה מעצמה ורק נעל בפניה. והנה שם ליבו בזה הקצות החושן בעצמו (רמג, י; שמח, ב) וכתב שבגניבה צריך מעשה וזאת בא רש"י להשיענו שגם אם רק נעל אחר הבהמה שנכנסה מעצמה גם כן חייב. ואם כן לכאורה יפלא מאוד מה שכתב להקשות על דברי התוס' שלא יקנו שניהם ללא מגו דזכי, שהרי יתחייבו שניהם בגניבה על מעשה הגניבה. ואמר לי הרב יהודה ויגוט שליט"א שלא מתחייב הגנב בהגבהה אלא אם קנה את החפץ, ואם אינם קונים החפץ לא יתחייבו. עוד התקשתי בדברי הקצות שהרי על הגניבה יתחייבו בהכנסה לרשותם ונעילת הדלת בפני הגניבה, וגם אם נאמר שיתחייב

בגניבה רק הבעלים של החצר שנכנסה הגניבה לרשותם, מה נאמר אם שניהם שותפין בחצר ושניהם נעלו יחד? כנראה שצריך לומר שבאמת לשיטת התוס' אם מסכימים לדברי רש"י בזה, אינם נזקקין למיגו דזכי לנפשיה כדי לחייב ב' שותפין בגניבה ואשמח שאם לאדם יש להשיב על דברי יבוא ויודיעני וצריך לי עיון. סוף כל סוף דברי הקצות במקומם עומדים שגם לדברי התוס' צריכים להגיע למגו דזכי לנפשיה בגניבה, ועוד אמר הקצות (שם) שרש"י לא למד מטביחה כמו שכתבו התוס' אלא למד משותפין שגנבו - שודאי צריך מגו דזכי כדי שיתחייבו. ראיתי בספר נתיבות המשפט (ק"ה, ג) שדחה דברי הקצות ואמר שכוונת הגמ' לשאול שאם כל א' מחזיק קצת ומגביהם יחד הטלית תעשה כמונחת ע"ג קרקע דהיינו שיד כל א' נחשבת כקרקע לגבי השני (כדעת הרשב"א בד"ה הא דאמר). הסיבה ששניהם קונים היא משום המגביה מציאה לחברו קנה חברו, והרי שניהם מגביהים כל החפץ - זה לקנות וזה להקנות או שהסיבה שניהם קונים מדין מגו דזכי לנפשיה - שההגבהה מועילה להם וגם לחברם, ואין חובה לומר שהתוס' סוברים ששותפין שגנבו יחד מתחייבים מדין מגו דזכי.

ז. ישוב שיטת רש"י

והנה ראיתי לכתוב מחשבותי מה יענה רש"י לדברי התוס':

א. התוס' הבינו שאין שליח לדבר עבירה ולכן רק במחשבה לא יתחייב המשלח, אולם רש"י הבין אחרת. כתוב בגמ' ב"מ (נ. ת) שהמשלח פטור ופרש"י (ד"ה פטור) משום שאין שליח לדבר עבירה, שהרי כתוב בגמ' בקידושין (מב:): הטעם שיכול המשלח לומר דברי הרב דברי התלמיד דברי מי שומעין. בשיטה מקובצת ב"מ (י: ד"ה היכא) כתב בשם תוס' שאנץ שהכוונה שהמשלח היה יכול לומר שלא חשב שיקשיב לו. לזאת בא רש"י ללמדנו שרק כאשר יכול לומר שחשב שהשליח לא יקשיב לו - פטור המשלח, אבל כאשר שותפין שגנבו היינו שא' גנב לדעת השני, הרי ידע שיקשיב לו, שהרי גם לעצמו גונב, ואם כן יש שליח לדבר עבירה. עוד חידש רש"י שלא כתב ששותפין שגנבו היינו שא' ביקש מהשני ושלחו לגנוב עבור שניהם אלא שא' גנב עבור שניהם, וכאשר ידע הגנב שהשני רוצה, אפ"ה נחשב שליח.

ב. התוס' הבינו שאין שליח לדבר עבירה היינו שאין מעשה העבירה מתייחס עבור המשלח, אולם בעניין זה חולק רש"י ואומר שמעשה העבירה ודאי מתייחס עבור המשלח וכוונת הגמ' בקידושין שאין שליח לדבר עבירה היינו שאין המשלח נענש על מעשי השליח (כמו שמצינו לעניין איסור חל על איסור שכתב הפרמ"ג (הקדמה להל' פסח ס' טז) וכתב כן בשו"ת אבנ"מ (סי' יב) שודאי שהאיסור השני חל ורק אין לוקים עליו) והסברא בזה כתבה הגמ' בקידושין (מג.) שלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב, אולם כאשר שניהם נהנים מהגניבה - שניהם יתחייבו.

ג. כתב הברכת שמואל (ח, ב-ג) לתרץ דעת רש"י שאם אדם נתכוון לזכות בהגבתו לעצמו, ולחברו לא עשה מעשה שליחות, אלא רוצה להגביה לעצמו ושזכייתו תועיל לחברו ולא שתהא מעשה חברו - יש דין זכין. התוס' חולקין וסוברים שכדי להיחשב גנב צריך "מעשה גניבה" ולא רק שייכות ממונית אליו.

ד. כתב הקהילות יעקב (סי' יב) שדעת התוס' שאין מגו דזכי לנפשיה בב' חפצים, ולכן אם הרים טלית שלמה ומגו שזכה בחצי א' אינו עניין לזכות בחצי זה.